

Nik Trontelj

Matija Škerbec, Spomini in reminiscence

Duhovnik, publicist in politični delavec Matija Škerbec v svojih *Spominih in reminiscencah* (1948) podaja zgodovinsko in kritično podobo duhovnih, kulturnih in političnih značilnosti, ki so oblikovale idejne tokove v katoliškem gibanju na Slovenskem od poznega obdobja Avstro-Ogrske monarhije do druge svetovne vojne in povojnega obdobja. Avtor s svojo dosledno domoljubno in katoliško držo zagovarja potrebo po utrditvi krščanskih načel v narodni politiki in celotnem javnem življenju. Vzrok za zgodovinske preizkušnje in stranpoti slovenskega političnega delovanja v obdobju po prvi svetovni vojni prepoznava v neenotni idejni pripadnosti slovenskih katoličanov. V svojem delu veliko pozornosti nameni obravnavi nasprotovanj med t. i. starini in mladini v času prve svetovne vojne, v katerih vidi glavno točko za začetek krize slovenskega katoliškega gibanja in zaton njegovega vpliva v družbenem in političnem življenju Slovencev.

Večji obseg Škerbčevih *Spominov* zavzema vrednotenje vzrokov za konflikt med politično prebujenimi katoličani na Slovenskem, ki se je začel poleti 1915 in je pomenil razkol med mlajšo in starejšo generacijo duhovnikov ter katoliških družbenih delavcev v Slovenski ljudski stranki. Škerbec v privlačnem literarnem slogu na čustveno doživet in osebno pričevalen način predstavi idejno ozadje nasprotnih skupin starinov in mladinov ter njihovih različnih stališč do prihodnje usode morebitne slovenske države. Ugotavlja, da so bili starini duhovni dediči katoliške misli, ki sta jo okrog revije *Dom in svet* idejno utrjevala teologa dr. Anton Mahnič (1850–1920) in dr. Aleš Ušeničnik (1868–1952). Ta je bila v ozadju prepoznavne podobe slovenskega katolištva do prve svetovne vojne. Na drugi strani so se mladini navdihovali v splošnem liberalizmu, ki se je v evropskem prostoru razvil prek umetnosti in literature. V slovenskem prostoru sta ga z literarnim ustvarjanjem širila zlasti dr. Izidor Cankar (1886–1958) in Fran Saleški Finžgar (1871–1962). Škerbec navaja dva bistvena razloga za začetek razhajanj med starini in mladini: razcvet liberalnih kulturnih in političnih idej v katoliškem gibanju ter posledično različno mnenje o povojni usodi slovenske državnosti. Sam se je kot zagovornik politične ureditve cesarske Avstrije in njene duhovne zapuščine prišteval k starinom, ki so se ob koncu prve svetovne vojne po vzoru majniške deklaracije (1917) zavzemali za pridobitev avtonomije slovenske državnosti v okviru avstrijske federativno urejene države. Na drugi strani

so se mladini navduševali nad jugoslovansko idejo o oblikovanju enega, nadnacionalnega južnoslovanskega naroda »od Triglava do Črnega morja«.

Avtor predstavi duhovno podobo pomembnih osebnosti med starini in mladini, ki so s svojim znanjem in značajskimi potezami vplivale na politične odločitve in oblikovale usodo naroda. Sam se v političnem in verskem pogledu prišteva k starinom, pri čemer posebej ceni osebnost in delo kranjskega deželnega glavarja dr. Ivana Šušteršiča (1863–1925) ter duhovnika in narodnega delavca dr. Evgena Lampeta (1874–1918). Na drugi strani predstavi pomembne osebnosti mladinov, kot sta Janez Evangelist Krek (186–1917) in Anton Korošec (1872–1940). Mednje prišteva celo ljubljanskega škofa Antona Bonaventuro Jegliča (1850–1937), ki mu zaradi njegove podpore mladinom na ravni škofije pripisuje poglavitno vlogo pri njihovi dokončni zmagi in uveljavitvi liberalne vizije znotraj katoliškega tabora ter v splošnem političnem življenju. Temeljni konflikt med mladini in starini je po Škerbčevem prepričanju odmeval v nadaljnjem življenju slovenskega naroda v prvi Jugoslaviji in njegovi sodobnosti. Liberalnim katoliškim krogom očita maščevalnost ob pregonu dr. Šušteršiča po koncu prve svetovne vojne, nesposobnost pri reševanju koroškega vprašanja, vključno z izgubljenim plebiscitom, nazadnje pa politiki mladinov pripisuje odgovornost za razcvet nove oblike liberalizma, tj. kulturnega boljševizma in pojava komunizma na Slovenskem. Tudi v tem primeru odgovornost pripisuje omenjenima Cankarju in Finžgarju, ki sta vodila idejno usmeritev revije *Dom in svet*, v kateri je Edvard Kocbek (1904–1981) s svojimi komentarji španske državljanske vojne nakazal socialistično usmeritev t. i. novega mladinstva. To se je od izvirnega mladinstva razlikovalo po tem, da je bilo prvo še znotraj katoliškega okvira, drugo pa se je z naslonitvijo na socialistične ideje podalo v protikatoliško smer.

Škerbec je v času druge svetovne vojne podpiral poslanstvo protikomunističnega Narodnega odbora za Slovenijo, ki je imel za dolgoročni cilj tudi premagati nemškega okupatorja. Zaradi neenotnosti protikomunističnih skupin in nesoglasja z vojaškimi enotami generala Leona Rupnika (1880–1946) načrt Narodnega odbora ni uspel. Mnogi njegovi sodelavci in simpatizerji, med katerimi je bil tudi Škerbec, so ob koncu vojne morali v begunstvo. V povojnem obdobju je kot begunec podpiral politiko dr. Mihe Kreka (1897–1969) o državni ureditvi Slovencev in kot edino stvarno možnost videl slovenski federativni status znotraj Jugoslavije z nasprotovanjem obstoječi komunistični politični ureditvi. Prihodnost slovenskega naroda je namreč tudi v prihodnosti videl le v ožji povezanosti političnega sistema s krščanskimi načeli.